

საქართველო ნიკოს კაზანდაკისის მოგზაურობებში (1919, 1927, 1928)

ბერძენი მწერალი, ფილოსოფოსი და ჰუმანისტი ნიკოს კაზანდაკისი (Nikos Kazantzakis) მე-20 საუკუნის კოლორიტულ ფიგურას წარმოადგენს. მისი თვალსაწიერი ფართოა, ყოველი მისი ნაწარმოები კი, ფსიქოლოგიურ-ფილოსოფიურია და სიმბოლოებითაა დატვირთული. კაზანდაკისი მარტივად აღსაქმელი ავტორი არ არის. ასეთივეა მისი მოგზაურობების ჩანაწერებიც.

ნ. კაზანდაკისი დაიბადა კუნძულ კრეტაზე (ქ. ჰერაკლიონი), 1893 წელს. განათლება მან მიიღო ათენის და პარიზის უნივერსიტეტებში. მას 13 რომანი და 22 დრამა ეკუთვნის. ძველი ბერძნულიდან ახალ ბერძნულზე კაზანდაკისმა თარგმნა „ილიადა“ და „ოდისეა“. იგი ასევე, თარგმნიდა იტალიურიდან (მაგ. თარგმნა „ღვთაებრივი კომედია“) და გერმანულიდან (გოეთე, ნიცშე). გარდა ევროპული ენებისა, როგორც მისი ავტობიოგრაფიული წიგნიდან: „აღსარება გრეკოსთან“ ჩანს, ნიკოსი ადრეულ ასაკშივე დაინტერესებულა ძველი ებრაული ენით, რათა ორიგინალში წაეკითხა ძველი აღთქმა. სამწუხაროდ, ებრაელ რაბინთან გაკვეთილების მიღებაზე ადრევე მოუხდა უარის თქმა, ნათესავებს შორის გავრცელებული ანტისემიტური განწყობის გამო, თუმცა, თავის მოგზაურობის წიგნს საბჭოთა რუსეთში მან „Toda Raba“ უწოდა, რაც ძველ ებრაულად „მადლიერებას“ ნიშნავს. კაზანდაკისი გარდაიცვალა ფრაიბურგში 1957 წელს. მოგვიანებით, იგი გადაასვენეს კრეტაზე, სადაც დაკრძალულია მართლმადიდებლური ეკლესიის კედლის გარეთ.

მწერლის მსოფლმხედველობაზე დიდი გავლენა მოახდინეს ან. ბერგსონმა და ფრ. ნიცშემ. ნ. კაზანდაკისი წერს: „წავიდოდი და ბერგსონის მაგიურ ხმას დავუგდებდი ყურს... მომაჯადოებელ შელოცვას გავდუნე მისი სიტყვები; პატარა კარი გაიხსნებოდა გარდუვალობის შიგნულში და (შიგ) სინათლე შეაღწევდა.“ ფრ. ნიცშეზე კი, ის შემდეგს იგონებს: „ღომის საკვები შემაჭამა ნიცშემ, ყველაზე კრიტიკულ, ჩემი ახალგაზრდობის ყველაზე მშვიერ წუთს.“¹

1923 წელს კაზანდაკისმა პატარა, უცნაური წიგნი დაწერა – „ასკეზა“ (იგივე „Salvatores Dei“). ამ თავისებურ ნაწარმოებში, მწერალი საკაცობრიო ფილოსოფიურ საკითხებს შეეჭიდა (ადამიანის რაობა, მისი ადგილი სამყაროში, მოვალეობა, ღმერთი, რასა, წინაპრები და ა. შ.).²

ეს პატარა, მაგრამ ტევადი წიგნი, კაზანდაკისის იმდენად თავისუფალ აზროვნებას ამჟღავნებს, განსაკუთრებით, რწმენის და ღმერთის ინტერპრეტაციის საკითხებში, რომ მან მწვავე კრიტიკა დაიმსახურა.

მოაზროვნისა და მწერალ კაზანდაკისისათვის მისაბაძი იდეალია კრეტელი წარმოშობის დიდი ხელოვანი ელ გრეკო (დომენიკო თეოტოკოპული), რომელიც ვიწრო ჩარჩოებს გაექცა, ესპანეთში დამკვიდრდა, მაგრამ ბოლომდე თავისი კუნძულის და ფესვების ერთგული დარჩა. გარკვეულად, კაზანდაკისი თავისი თავის გაიგივებასაც ახდენს ელ გრეკოსთან. როდესაც იგი ელ გრეკოს შესახებ შემდეგ სტრიქონებს წერდა, აღბათ, საკუთარ თავსაც გულისხმობდა: „ბუნებრივია, რომ ამგვარი (ელ გრეკოს მსგავსი, ვ. კ.) შემოქმედნი გიჟებად მოინათლნენ თავიანთ თანამედროვეთაგან: რადგანაც, გიჟად ითვლება ის, ვინც

¹ ნ. კაზანდაკისი, აღსარება გრეკოსთან, ახალი ბერძნულიდან ქართულად თარგმნა, შესავალი და კომენტარები დაურთო თამარ მესხმა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1999, გვ. 311.

² ნ. კაზანდაკისი, ასკეზა (Salvatores Dei), ახალი ბერძნულიდან ქართულად თარგმნა თამარ მესხმა, გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბ., 1997.

სხვაზე ოცდაოთხი საათით ადრე ხედავს. გრეკო, გიჟად ითვლებოდა ორ საუკუნე-ნახევრის განმავლობაში... ახლა კი, ჩვენს მეთაურად ვადიარებთ.“³

ახლა, უშუალოდ, მწერლის საქართველოში რამდენიმე მოგზაურობა განვიხილოთ:

1919 წელს ნიკოს კაზანძაკისი პირველად ეწვია საქართველოს. მაშინ ის (ალბათ, სიცოცხლეში ერთადერთხელ) სახელმწიფო მოხელის სტატუსით ჩავიდა საქართველოში. მწერალი დათანხმდა საბერძნეთის სოციალური დახმარების სამინისტროს, ყოფილიყო მისი წარმომადგენელი, გაჭირვებაში მყოფი პონტოელი ბერძნების სამშობლოში რეპატრაციის საქმეში. თავის თანხმობას, მწერალი ასე ხსნის: „გავაიგივე რა დღევანდელი სატიკვარი საბერძნეთის საუკუნეობრივ ენებებთან, სიმბოლომდე ავამალღე დღევანდელი ტრაგიკული შემთხვევა და დავთანხმდი“⁴ (ხაზი ავტორისაა). 1914-1918 წწ-ში ეთნიკურმა ბერძნებმა დიდი რაოდენობით დატოვეს თურქეთი და საქართველოს საპორტო ქალაქ ბათუმში მოიყარეს თავი. 1919 წელს აშკარა გახდა, რომ შესაძლოა, ჩრდილოეთიდან ადგილი ჰქონოდა აგრესიას დამოუკიდებელი საქართველოს მიმართ. საჭირო გახდა ეთნიკური პონტოელი ბერძნების ისტორიულ სამშობლოში რეპატრაცია, თუმცა, საბერძნეთის მთავრობა ამისთვის მზად არ იყო.

1919 წლის 24 ივლისს, ნ. კაზანძაკისი, თანამშრომლებთან და მეგობრებთან ერთად, ბათუმში ჩავიდა. მას ბათუმში ტრაპიზონის მიტროპოლიტი, ქრისანტოსიც გაჰყვა. იგი წინააღმდეგი იყო ბერძნების ისტორიულ სამშობლოში მასობრივი დაბრუნებისა. მიტროპოლიტი მიიჩნევდა, რომ ამგვარად პონტო სულ დაიცლებოდა ბერძნებისაგან. ქრისანტოსმა ადგილზე შეისწავლა საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის საკითხი და ამის შესახებ ბერძნულ საეკლესიო პრესაში, სტატია გამოაქვეყნა (რუსეთის იმპერიის მიერ, 1811 წ. გაუქმებული ავტოკეფალია, საქართველოს ეკლესიამ 1917 წ. მარტში აღადგინა).

კაზანძაკისი, თავის მხრივ, მიიჩნევდა, რომ არსებული მრავალი საფრთხის გამო, ბერძენთა ადგილზე დარჩენა მიზანშეუწონელი იყო და საბერძნეთს ყველაფერი უნდა ეღონა ბერძნების სამშობლოში დასაბრუნებლად.⁵ მწერალი საქართველოში 2 კვირა დარჩა. ნ. კაზანძაკისმა ძალიან მოკლედ აღწერა ნანახი. მისი სიტყვით, საქართველოში პირქუში მითიური მთები, ნაყოფიერი ველები და ადამიანთა ყოვლადმშვენიერი ჯიში ბინადრობდა.⁶ მისი ეს პირველი სტუმრობა საქართველოს გაცნობის დასაწყისი იყო. 1927 წელს კაზანძაკისი საბჭოთა მთავრობამ, რევოლუციის ათი წლისთავთან დაკავშირებით, სხვა მწერლებთან ერთად მოიწვია საბჭოთა კავშირში. მოსკოვიდან ნ. კაზანძაკისი მწერალ პანაიტ ისტრატისთან ერთად, საქართველოსკენ გამოემგზავრა. იგი წერდა: „არც კი გაგვიგია ისე მივალწიეთ საქართველოს დედაქალაქ თბილისამდე, მსოფლიოში უმშვენიერესი ადამიანებით... უზარმაზარ სიხარულს ვგრძნობდით; თითქოს, სულის ერთი კიდიდან – მეორემდე გვემოგზაუროს.“⁷ თბილისიდან კაზანძაკისი კვლავ ბათუმში გაემგზავრა. ამ ვიზიტის დროს, გაიცნო მან ქართველი მწერალი და პოეტი გიორგი ლეონიძე. მწერლებთან და სხვა პოეტებთან ერთად. მეგობარ ქალ ელ ლამპრიდისადმი, ბათუმიდან გაგზავნილ წერილში (28. 11. 1927) კაზანძაკისი წერდა: „გუშინ საღამოს... თბილისის სადგურში ერთმანეთს ეხვეოდა ორი ადამიანი, რომელთაც არ უნდოდათ განშორება, რამეთუ იგრძნეს, რომ ცხოვრებას არსი ეკარგებოდა, თუ ერთმანეთის გარეშე იცხოვრებდნენ. ეს ორი ადამიანი იყო: პოეტი გიორგი ლეონიძე და მე. მან მხოლოდ ქართული

³ ნ. კაზანძაკისი, ტოლედო, წიგნში: „აღსარება გრეკოსთან“, ქართულად თარგმნა თამარ მესხმა, თბ., 1999, გვ. 504.

⁴ თ. მესხი, დიდი ხანძრის მეწამული ანარეკლი, თბ., 1996, გვ. 13-14.

⁵ თ. მესხი, დიდი ხანძრის მეწამული ანარეკლი, თბ., 1996, გვ. 21.

⁶ იქვე, გვ. 23.

⁷ თ. მესხი, დიდი ხანძრის მეწამული ანარეკლი, თბ., 1996, გვ. 25.

იცოდა⁸ და მე ვცდილობდი იმ ორიოდე სიტყვით, რაც მე ვისწავლე, გადამეცა მისთვის მთელი ის სიტბო, რაც გამაჩნდა.“⁹ ნ. კაზანძაკისი, სამწუხაროდ (როგორც ჩანს, უსაფრთხოების თვალსაზრისით), წერილში არ ახსენებს იმ საინტერესო ფაქტს, რომ მან, გ. ლეონიძის პატივისცემის ნიშნად, მისი ერთ-ერთი ქალიშვილი მონათლა.¹⁰

კაზანძაკისის სხვა მოგზაურობებიდან საქართველოში, ყველაზე ხანგრძლივი და საინტერესო მესამე ვიზიტი გამოდგა. ნ. კაზანძაკისი საქართველოში იმყოფებოდა 1928 წ. აგვისტოდან – დეკემბრის ჩათვლით. ამ მოგზაურობის დროს, მან მოინახულა თბილისი, ბორჯომი, სოხუმი, ახალი ათონი. მისი შთაბეჭდილებები, წიგნში უცნაური სათაურით „Toda Raba“, გადმოცემულია ერთგვარი სიმბოლოების და განზოგადოებების სახით. ეროვნული სუფრის ტრადიციული აღწერილობა (ლამაზი ქალები, ღვინო, მწვანი, სიმღერა, ხალხური საკრავები), ისევე, როგორც ბუნება (მწვანე დაკლაკნილი მტკვარი, შავი ზღვა, მარადმწვანე ფინიკის და ბანანის ხეები), ძველი ეკლესიები და თბილისის გოგირდის აბანოები, მხოლოდ ფონია იმ მთავარი სათქმელისათვის, რაც ავტორს უნდა რომ გვითხრას. ასევე, ძალიან მოკლედ და განზოგადოებულად გადმოგვცემს იგი საქართველოს წარსულს. მწერალმა, საქართველოს განთქმული, სულ სხვადასხვა ეპოქის მეფეები, ერთ პიროვნებაში – ლევენდარულ თამარ მეფეში გააერთიანა. კერძოდ, V ს-ის მეფე ვახტანგ გორგასალი და მისი შვიარდენი, თვით თამარის მითოლოგიური სახე და დავით IV აღმაშენებლის ეპიტაფია მან ერთ პიროვნებაში – თამარ მეფეში გააერთიანა.¹¹ მწერალს სულ სხვა რამ აინტერესებს, რა ხდება საბჭოთა საქართველოში, რომელიც ამ დროს იძულებითაა გაერთიანებული სომხეთთან და აზერბაიჯანთან ერთად ერთ რესპუბლიკაში, რომელსაც: „ამიერკავკასიის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკა“ ეწოდება (1922-1936). მართალია, ამ რესპუბლიკის შესახებ მწერალი პირდაპირ არაფერს ამბობს, მაგრამ ის, რომ მისი თხრობის სამი მოქმედი გმირი ერთდროულად მოქმედებენ თბილისში და სამი სხვადასხვა ეროვნების და რესპუბლიკის წარმომადგენლები არიან (სახელებისა და სხვა დამახასიათებელი შტრიხების მიხედვით), ამაზე მეტყველებს. ქართველებს წიგნში წარმოადგენს, ჩვენი აზრით, განზოგადებული სახე – ლევან მენაშვილი (ზუსტად ასეთი გვარი, საქართველოში არ არსებობს); აღმოსავლურ (თურქულენოვან) სამყაროს – აზადი, სომხურს კი – აშოტი. დარწმუნებული ვართ, ნ. კაზანძაკისი თავისუფალ განზოგადობას ახდენს და თითოეულ მათგანს, მისი წარმოდგენით, იმ ეტაპისათვის დამახასიათებელ ეროვნულ თვისებებს მიაწერს. დავიწყოთ პირველი ასეთი განზოგადებით, ლევან მენაშვილით. იგი მთავარი მოქმედი გმირის, ავტორის პროტოტიპის, გერანოსის სიტყვით: „ჭრილობებით სავსე პოეტი და ფანატიკოსი ქართველია.“ ლევან მენაშვილი, თითქოს ისტორიული ქართველის განსახიერებაა და 1924 წლის ანტისაბჭოთა აჯანყების მონაწილეც. აქაც ერთმანეთს ერწყმის რეალობა და სიმბოლური სახე. ლევან მენაშვილი მწერალს („გერანოსს“) ეუბნება, რომ მისი შვილი (შვილიც, ჩვენი აზრით, სიმბოლური მნიშვნელობითაა ნახმარი) „სხვა ორას ახალგაზრდასთან ერთად დახვრიტეს ბოლშევიკებმა ვაგონებში.“ სრული ჭეშმარიტებაა ის, რომ მართლაც, 1924 წ. სექტემბერში, წარუმატებელი აჯანყების ჩახშობის შემდეგ, საბჭოთა ხელისუფლებამ, დასავლეთ

⁸ ნ. კაზანძაკისი გულისხმობს იმას, რომ გ. ლეონიძე არ ლაპარაკობდა ევროპულ ენებზე, თორემ ის სრულყოფილად ფლობდა რუსულ ენას.

⁹ თ. მესხი, დიდი ხანძრის მეწამული ანარეკლი, წერილები ელ ლამპრიდისადმი, თბ., 1996, გვ. 90.

¹⁰ ამ ფაქტს ადასტურებს. გ. ლეონიძის შვილიშვილი ქალიშვილის, ნესტანის მხრიდან, ცნობილი ისტორიკოსი გიორგი ქავთარაძე.

¹¹ Toda Raba, თავი V წიგნში: თ. მესხი, დიდი ხანძრის მეწამული ანარეკლი, თბ., 1996, გვ. 49-55.

საქართველოს პატარა ქალაქ ზესტაფონში, ასზე მეტი ადამიანი ვაგონებში გამოკეტა და ტყვიამფრქვევით დაცხრილა.¹²

როგორც ემიგრაციაში დაწერილ მოგონებებში ლევ ტროცკი იგონებდა, ი. სტალინს, 1924 წლის საქართველოს აჯანყების შესახებ უთქვამს, რომ საჭირო იყო „საქართველოს ხელმეორედ გადახვნა“¹³ ლევან მენაშვილი, წიგნის მთავარი გმირის, გერანოსის (ნ. კახანდაკის) სიტყვით, შემდეგ აზრს გამოთქვამს: „თავისუფლება გვინდა; არა ვართ ჩვენ (ქართველები, ვ. კ.) არც კომუნისტები და არც რეაქციონერები. ჩვენ ქართველები ვართ.“ კახანდაკისი მძაფრად გადმოსცემს ლევანის სიყვარულს საქართველოს წარსულისადმი. იგი წერს, რომ ლევანი (როგორც ქართველის კოლექტიური სახე), ძველ ნანგრევს, საქართველოს „ყოველ ქვასა და ღოდს ეთაყვანება.“¹⁴ კახანდაკისი თანაგრძნობითაა გამსჭვალული ლევანის (ძველი საქართველოს) მიმართ, მაგრამ დაუფარავად მიახლის მას, რომ მისი მიზნები: „აუხდენელი და შეხდუღულია.“ მწერალი ასეთ სასტიკ განაჩენს გამოუტანს ქართველ პატრიოტებს: „იდილიური სიზმარი, დამოუკიდებელი საქართველოსი მოაზროვნე ადამიანისათვის შეუფერებელი ქიმერაა. საქართველო გადამწყვეტ გეოგრაფიულ და ფსიქოლოგიურ არეალშია. იგი ორ ძალას შუაა მოქცეული. ახალი საბჭოთა ძალისა, რომლის მიზანიცაა შთანთქას მთელი აზია და ძველი, კაპიტალისტური ძალისა, რომელიც ცდილობს მას შეეწინააღმდეგოს. საბრალო საქართველო ორ უზარმაზარ დოლაბს შორის მოქცეულ ხორბლის მარცვალსა ჰგავს.“¹⁵ გაწბილებული ლევანი ბერძენ მწერალს „ფატალისტს“ უწოდებს, თუმცა, უცხოელი ჰუმანისტი, საკმაოდ ცინიკურად განუმარტავს მას, რომ: „ყოველი ახალი იდეა (ამ შემთხვევაში, კომუნისტურ-სოციალისტური იდეა, ვ. კ.) იმპერიალისტურია... საბრალო მენაშვილო! აბა, დააკვირდი, თუნდაც ყველაზე სათნო იდეას, რომელიც კი დედამიწაზე მოსულა: „იყვარებდეთ ურთიერთას,“ როცა რომელიმე პიროვნებას ან რომელიმე ხალხს არ უნდოდა, ან არ შეეძლო გაეგო ეს სიყვარული მშვიდობიანი გზით, მაშინ გადაუპობდნენ თავს და ისე ჩაუდებდნენ გონებაში.“¹⁶ ანუ გერანოსი ღიად და დაუფარავად წირავს საქართველოს დამოუკიდებლობას, „ახალ იდეას“ ანაცვლებს მას. ამიტომაცაა, რომ ლევანზე (იგივე ძველ საქართველოზე) იგი რამდენჯერმე ასეთ გამოთქმას ხმარობს: „მკვდრის გვერდით დავდივარ.“ ანუ, საქართველო გერანოსისათვის ახალი წითელი დემონისათვის შეწირული ზვარაკია და ბრძოლა უაზროა. ზუსტად ასე გაწირა საქართველო „ერთა ლიგამ“ 1920 წ. 16 დეკემბერს. საქართველოს „ერთა ლიგაში“ მიღებას 16 ხმა ჭირდებოდა, მაგრამ საქართველოს ლიგაში გაწევრიანებას ევროპის ქვეყნებიდან მხარი დაუჭირა მხოლოდ ნორვეგიამ, იტალიამ, პორტუგალიამ და შვეიცარიამ.¹⁷ ასევე, გაიწირა საქართველო გენუის 1922 წლის მაისის კონფერენციაზე. მართალია, გენუაში წაიკითხეს დამოუკიდებელი საქართველოს ერთ-ერთი ლიდერის, ემიგრაციაში მყოფი აკაკი ჩხენკელის მემორანდუმი იტალიის პრემიერის ლუიჯი ფაქტას სახელზე, ასევე, კონფერენციის ერთ სხდომას გააცნეს საქართველოს იმდროინდელი ეკლესიის მეთაურის – ამბროსი ხელაიას მიმართვა, მაგრამ

¹² Thierry Berishvili, *Γ Insurrection nationale en Georgie 1924* (ორენოვანი, ქართულ-ფრანგული გამოცემა), პარიზი-თბილისი, 2013, გვ. 105.

¹³ Л. Троцкий, Сталин (воспоминания в 2-х томах), т. 2, Москва, 1990, с. 418.

¹⁴ Toda Raba, თ. მესხი, დიდი ხანძრის მეწამული ანარეკლი, თბ., 1996, გვ. 54.

¹⁵ იქვე, გვ. 54.

¹⁶ იქვე, გვ. 55.

¹⁷ საქართველოს ისტორია, XX საუკუნე, სახელმძღვანელო უმაღლესი სასწავლებლებისათვის, რედ. ვ. გურული, თბ., 2003, გვ.80 (ქართულ ენაზე).

არავითარი რეალური შედეგები (თუ არ ჩავთვლით გამკაცრებულ რეპრესიებს) ამ კონფერენციას საქართველოსთვის არ მოჰყოლია.¹⁸

ლევანის დახასიათებას მწერალი ასე აჯამებს: „საბრალო ლევანი! ისიც ხომ თავის სამშობლოსათვის, ორ დოლაბს შორის მოქცეული ხორბლის მარცვალია, (მოქცეული) ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატს შორის!“ ნ. კაზანძაკის (გერანოსი) ამგვარად, მიიჩნევს, რომ საქართველოს (ლევანის) გადარჩენა მხოლოდ ახალი რეალობისადმი შეგუებას შეუძლია: „ესმოდა გერანოსს მისი (ლევანის, ვ. კ.) ძვალი დრჭიალი. რუსული და კაცობრიული ისტორიის მთელი მსვლელობა სიკვდილს უსჯიდა მას. გრეკოსეული ერთ-ერთი პორტრეტით წარმოუდგა გერანოსს მზის ჩასვლისას ლევანი. შეჭმული, სისხლგამომშრალი, მომწვანო-მოყვითალო ფერის მოჩვენება, ამომავალი დიდი ჭაობიდან.“¹⁹ თავისი „კრედოს“ წიგნში, „ასკეზაში“, მწერალი ხომ ასეთ აზრსაც გვთავაზობს: „ისწავლე მორჩილება. მხოლოდ ის, ვინც მის (მორჩილების, ვ. კ.) უმაღლეს რიტმს ემორჩილება, მხოლოდ ისაა თავისუფალი.“²⁰

ახლა ვნახოთ, როგორ ახასიათებს მწერალი ამ წიგნის სხვა გმირს – აზადს. აზადი, სახელიდან გამომდინარე, არც ქართველია და არც სომეხი. მწერალი მას გაიცნობს თბილისელი სპარსის, მეჭმედის საჩაიეში. იქ, სადაც ბრმა მოხუცი სულეიმანი ყვება აღმოსავლურ, ზღაპრულ ამბებს. აზადი ჩეკისტია (საბჭოთა საიდუმლო სადაზვერვო სამსახურის მუშაკი). ლევანი, მის დანახვაზე კანკალს იწყებს და ტოვებს გერანოსს. იგი ყურში უჩურჩულებს მწერალს: „ეს ადამიანი... საშინელი ჩეკისტია, რომელმაც დამაპატიმრა.“ გერანოსი კი, აზადის პიროვნებით დაინტერესდება და ამ მიზნით, უახლოვდება მას. როგორც აღმოჩნდა, ეს ახალგაზრდა ფანატიკოსი ჩეკისტი, იმდროინდელი საბჭოთა სინამდვილით უკმაყოფილოა. მას ცოტა ხნის წინ, მთელი საბჭოთა ქვეყანა შემოუვლია და ყველგან სიყალბე, შიმშილი, ჭუჭყი, ქუჩის უპატრონო დაავადებული ბავშვები უნახავს.²¹ აზადს მაღალჩინოსანი წითელი ხელმძღვანელობისათვის მწვავე კრიტიკითაც მიუმართავს: „არა გრცხვენიათ? იმისთვის დავღვარეთ სისხლი, რომ აქამდე, ამ ბავშვამდე მიგვეღწია? (მას პარტიული ბოსებისათვის, გაუბედურებული, ავადმყოფი ქუჩის ბიჭი მიუყვანია, ვ. კ.). მე ვარ აზადი, ჩეკისტი და მიმაჩნია, რომ უფლება მაქვს ვილაპარაკო... ზარმაცნო, კარიერისტებო, ყაჩაღებო!“ – მიუხდია მას პარტიული ელიტისათვის. გერანოსი საკუთარი კრიტიკერიუმებით აფასებს აზადის პიროვნებას და ასკვნის: „მომწონს მე ეს წითელი დონ კიხოტი... თითქოს თავის ძველ კოშკს უვლის გარს, ნაცემი და კმაყოფილი.“²² მძიმე ფიქრებიდან აზადის შეძახილი აფხიზლებს მწერალს. აზადში ჩეკისტი იღვიძებს და ის გერანოსს უხეში ხმით ეკითხება: „ვინა ხარ?“ მიხვდა გერანოსი, რომ კითხვა იმას ნიშნავდა, რომ აეხსნა – რა შეხედულების იყო წითელ რევოლუციაზე, მიმდინარე მომენტზე და ა. შ. და მანაც შესაბამისად უპასუხა: „საბჭოეთის თაყვანისმცემელი...“ დამწვიდდა ჩეკისტი და გული გადაუხსნა უცნობს. იგი აღსარებასავით ეუბნება მწერალს: „დავთესეთ სისხლი, მოვიმკეთ ტალახი... ნახე გზებზე ძაღლებით მოწანწალე ქუჩის ბიჭები?“ განვმარტავთ, რომ ამ პერიოდში, უპატრონო ბავშვები, საბჭოეთის დიდი პრობლემა იყო. დანგრეული ეკონომიკა, რეპრესიები, შიმშილი, ეს ის ფაქტორები იყო, რომლებიც ხელს უწყობდა უპატრონო ბავშვების მთელი არმიის გაჩენას. ისინი რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან სამხრეთისაკენ დაიძრნენ და საქართველოსაც მიაღწიეს. ჭუჭყიანი, დაავადებული ბავშვები აგრესიული ქცევითაც გამოირჩეოდნენ. ამას იხსენებს ამერიკაში

¹⁸ საქართველოს ისტორია, XX საუკუნე, დასახ. გამოცემა, თბ., 2003, გვ. 123-124.

¹⁹ ნ. კაზანძაკის, *Toda Raba*, დასახ. გამოცემა, გვ. 60.

²⁰ ნ. კაზანძაკის, *ასკეზა*, თბ., 1997, გვ. 59.

²¹ ნ. კაზანძაკის, *Toda Raba*, დასახ. გამოცემა, გვ. 60-61.

²² იქვე. გვ. 61.

ემიგრაციაში წასული მეცნიერი ანატოლი ფილინი, რომელმაც XX ს-ის 20-30-იანი წლები სწორედ თბილისში გაატარა.²³ და კვლავ გერანოსისა და აზადის დიალოგს დაეუბრუნდეთ. შემდეგი გამომცდელი და „ჩამჭრელი“ კითხვა, რომელსაც აზადი გერანოსს უსვამს, ასეთია: „გიყვარს რუსეთი?“ ამ კითხვას გერანოსი ორაზროვნად პასუხობს: „მიყვარს ის ცეცხლი, რუსეთს რომ წვავს...“ მწერალი ხვდება, რომ პასუხი აზადისთვის შეიძლება გაუგებარი იყოს, მაგრამ მან ისიც იცის, რომ იგი პასუხს ისე მიიღებს, როგორც თვით მას უნდა. მართლაც, მცირე პაუზის შემდეგ, აზადი გერანოსს ეფიცება, რომ ისინი ძმები არიან. აზადი ახალ მეგობარს სთავაზობს მთელი საბჭოეთი ერთად შემოიარონ და მოითხოვონ ცვლილება და განახლება. მანამდე კი, იგი გერანოსს სთავაზობს დაესწროს მის მგზნებარე გამოსვლას თბილისში, პარტიულ შეკრებაზე. იქ აზადი დაასაბუთებს ახალი რევოლუციის აუცილებლობას. მართლაც, გერანოსი დაესწრება მის მწვავე გამოსვლას. სიტყვის ბოლოს, აზადი გულუბრყვილოდ ამბობს, რომ მოსკოვში ჩავა, კრემლში მივა და იქ იტყვის სიმართლეს. იგი ყველას დაარწმუნებს იმაში, რომ რევოლუციური სული, „მატერიალისტურმა ტალახმა“ შთანთქა.²⁴ დარბაზი გასუსულია. ვერავენ ბედავს ხმის ამოდებას. აი, ამ მომენტში ჩნდება თხრობის მესამე გმირი, ეროვნებით სომეხი აშოტი (მის ეროვნებას უტყუარად მიუთითებს მისი სახელი). მწერალი ასე აღწერს ამ დრამატულ სცენას: „წამოდგა აშოტი, გერანოსის მეგობარი (ავტორი ხაზს უსვამს იმას, რომ სამივე გმირი მისი მეგობრებრები არიან). სრულიად ფერდაკარგული, საშიშად აღელვებულია... „ამხანაგი აზადი, ოდესღაც დიდი რევოლუციონერი იყო. აღარაა, (დროს) ჩამორჩა. ვეღარ ერკვევა სინამდვილეში. ამხანაგი აზადი ახლა რევოლუციონერი კი არა, მეამბოხეა...“ (ამბობს ის). გერანოსს ესმის, რომ ამგვარი სიტყვები სასიკვდილო განაჩენია აზადისათვის, ამიტომ იძულებულია თვითონაც ჩაერთოს პოლემიკაში: „ამხანაგი აშოტი ცოტა ჩქარობს მკვდრების დამარხვას... (ის) ხედავს ძალიან სუფთად (კარგად), მაგრამ შორს ვერა. ამხანაგი აშოტი თხრის იმ პატარა თხრილს, რომელიც მის წინაშეა და მას თხრის კარგად. სიმკაცრე იქნებოდა მისგან მეტის მოთხოვნა...“²⁵

გერანოსი (კაზანძაკისი) ამბობს, რომ თვითონ ძალიან უჭირს ამ სიტუაციაში გარკვევა. იგი ასეთ დასკვნას აკეთებს: „აზადის დიდი გული რომ კვნესის, ეს მთელი საბჭოეთია, იგი იდეაა, მთელი კაცობრიობაა, რომელიც იტანჯება.“²⁶ პარტიული კრება იმით დასრულდა, რომ: „აშოტი ზიზღით სავსე მზერას სტყორცნის გერანოსს, ჩუმად გადის აუდიტორიიდან და სამსახურში მიდის, ჩეკა-ში. ამზადებს პატაკს: გერანოსი აიგივებს კრიზისსა და სიწმინდეს. შესაძლოა, (იგი) საშიში გახდეს. აზადი, დაბრკოლებაა, ბევრს ლაპარაკობს; არ ესმის; საჭიროა წითელი წიწაკით დაეუშუშოთ პირი ცოტათი.“²⁷

„Toda Raba“-ს ეს თავი, რომელიც საქართველოს ეხება, მთავრდება ავტორის ღრმა განცდების და გაორებული მდგომარეობის აღწერით. ჰუმანისტი მწერალი ეპაექრება საკუთარ თავს. ამავე დროს, მოაქვს შვილის წერილიც, სადაც ვაჟი მას „მოხეტიალე მასხარას“ უწოდებს.²⁸ თხრობა მთავრდება ინდური სენტენციით: „აღარ ვიმედოვნებ, აღარც მეშინია, ვარ თავისუფალი.“²⁹ მართლაც, ამ მოგზაურობის შემდეგ, ნიკოს კაზანძაკისი საბჭოთა კავშირში აღარ ჩასულა.

²³ А. Филин, Оглядываясь с любовью... (Воспоминания), Тб., 2015, с. 175.

²⁴ Б. კაზანძაკისი, Toda Raba, დასახ. გამოცემა, გვ. 64-65.

²⁵ Б. კაზანძაკისი, Toda Raba, დასახ. გამოცემა, გვ. 66.

²⁶ Б. კაზანძაკისი, Toda Raba, დასახ. გამოცემა, გვ. 67.

²⁷ იქვე, გვ. 67.

²⁸ იქვე.

²⁹ იქვე, გვ. 69.

როგორც აღვნიშნეთ, ჩვენი აზრით, მწერალი ეროვნებების მიხედვით აიგივებს XX ს-ის 20-იან წლებში, საბჭოთა საქართველოში არსებულ პრობლემებს. კერძოდ, ლევანი, ეროვნებით ქართველი, ძველი ინტელიგენტი, საართველოს დამოუკიდებლობისა და სიმართლისთვის იბრძოდა მეფის დროსაც და საბჭოთა დროსაც. წითელ საქართველოში მას მომავალი აღარ აქვს და განწირულია დასაღუპად. აზადი – აღმოსავლურ, აზერბაიჯანულ სამყაროს უკავშირდება. იგი მგზნებარე რევოლუციონერია, მაგრამ ხედავს, რომ რუსეთში და საბჭოეთში ათი წლის შემდეგ, რევოლუცია: „სისხლში და ტალახში“ ჩაეფლო. მას სურს განაახლოს, გააცოცხლოს ძველი რევოლუციური იდეალები. ამის გამო, აზადი პარტიული ელიტის გულისწყრომას და რისხვას იმსახურებს. მესამე გმირი, ეროვნებით სომეხი აშოტი ყველაზე ძუნწადაა დახასიათებული. იგი აზადის კოლეგაა. ორივენი „რევოლუციის სადარაჯოზე“ დგანან. აზადიც და აშოტიც განსაკუთრებული საიდუმლო პოლიციის – „ჩეკას“ წევრები არიან (ორივენი ებრძვიან ლევანის მსგავს ელემენტებს), მაგრამ აშოტისთვის უცხოა სენტიმენტები, იგი მკაცრად იცავს ბოლშევიკურ კურსს. ანუ, მაშინდელ ლოზუნგს მკაცრად მისდევს: „ვინც ჩვენთან არ არის, ჩვენი მტერია.“ ამიტომაც, ის მკაცრად „ამხელს“ როგორც აზადს, ასევე უცხოელ, მემარცხენე შეხედულებების მქონე მწერალ გერანოსს, რომელიც აზადის მხარეს იხრება. ამიტომაც, აშოტი მაშინვე, როგორც კი მათ „პარტიის კურსიდან გადახვევას“ შეატყობს, „ჩეკაში“ ასმენს და სათანადო რეაგირებას ითხოვს. ცხადია, ასეთი ეროვნული იდენტიფიცირება, ავტორის მხრიდან, პირობითია, თუმცა, ემიგრანტი ფრანგი ავტორის, ტიერი ბერიშვილის მიერ მოხმობილი სტატისტიკური ცხრილი მოწმობს, რომ XX ს-ის 20-იანი წლების მეორე ნახევარში, ყველაზე მეტი პარტიის წევრი (30%) აზერბაიჯანის კომპარტიიდან გაურიცხავთ.³⁰ ასე, რომ აზადის მიერ „პარტიის კურსიდან გადახვევა“, მთლად საფუძველს მოკლებული არ არის. მწერლის ამ თავისებურ და სიმბოლოებით დატვირთულ ნაწარმოებში, კიდევ რამოდენიმე მომენტზე გვინდა გავამახვილოთ ყურადღება. ჩვენი აზრით, თვით ნიკოს კაზანძაკისის სახელი, რომლითაც ის თავისი „მოგზაურობის“ წიგნში ფიგურირებს – „გერანოსი“ (γερανος) ძველ ბერძნულ ენაში „წეროს“ ნიშნავს. „Toda Raba“-ს იმ თავებში, რომლებიც საქართველოს ეხება, მწერალი თითქოს მიგვანიშნებს კიდევ, როგორ გავიგოთ მისი პროტოტიპის სახელი. იგი რამდენიმე ადგილას, ასე ახასიათებს გერანოსს: „მშვიდად გამოიყურება მისი ფრინველისმაგვარი (ხაზი ჩვენია, ვ. კ.) სახე.“³¹ სხვაგან იგი თავის გამომეტყველებას „დამშეულ ფრინველს“ ადარებს.³² ამავე დროს, ჩვენი აზრით, ძველი ბერძნულის საფუძველზე უნდა აიხსნას ამავე ნაწარმოებში დამოწმებული სახელი „ასოტი“, რომელიც ავტორის განმარტებით: „ფანატიკოსი კომუნისტი“³³ ასეთი დასკვნის საფუძველს ის გვაძლევს, რომ ერთი მხრივ, ასეთი სახელი კავკასიის საკუთარ სახელებში არ დასტურდება, მეორე მხრივ, ძველ ბერძნულში „ასოტოს“ (ασοτος) ნიშნავს „უიმედოდ დაღუპულს“, რაც ახლოა მის სემანტიკასთან. კვლავ „გერანოსს“ დავუბრუნდეთ. რატომ შეარჩია ავტორმა თავისი პროტოტიპის სახელად მაინცდამაინც წერო? ჩვენი ვარაუდით, ჯერ ერთი იმიტომ, რომ წერო ბერძნულ და სხვა ქვეყნების მითოლოგიაში კეთილშობილი ფრინველია და რაც უფრო მნიშვნელოვანია: ძველი ბერძნული გადმოცემის მიხედვით, წეროები აღმოჩნდნენ მკვლევლობის ერთადერთი მოწმეები, როდესაც ყაჩაღებმა იტალიიდან საბერძნეთში მიმავალი ბერძნი პოეტი

³⁰ Thierry Berishvili, *Γ Insurrection nationale en Georgie 1924* (ორენოვანი, ქართულ-ფრანგული გამოცემა), პარიზი-თბილისი, 2013, გვ. 69.

³¹ ნ. კაზანძაკისი, *Toda Raba*, დასახ. გამოცემა, გვ. 66.

³² იქვე, გვ. 61.

³³ იქვე, გვ. 50.

იბიკოსი („Ibycos“) მოკლეს. ამ გადმოცემას ფრ. შილერმა (Friedrich Schiller) პატარა ნოველაც უძღვნა „იბიკოსის წეროები“ („The cranes of Ibycus“)³⁴ შესაძლოა, საბერძნეთიდან საბჭოთა რუსეთში გამგზავრებულმა მწერალმა, თავი სწორედ იმ ძველი ბერძნული ამბის „მოწმე წეროებს“ შეადარა, თუმცა ისე კი, რომ საბჭოთა ცენზურისათვის ეს იმთავითვე ნათელი არ გამხდარიყო...

ჰუმანისტი მწერილის მიერ საქართველოსთვის დასმული დიაგნოზი, დღესაც, თითქმის ასი წლის შემდეგ, ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდგომარეობის გამო, კვლავ აქტუალურია. ქართველებს უწევთ მტკიცება, რომ ისინი არც კომუნისტები და არც რეაქციონერები არ არიან, რომ ისინი მხოლოდ ქართველები არიან...

---

³⁴ D. A. Campbell, Greek Lyric, vol. III, Loeb Classical Library, 1991, pp. 209-211.